

Szűts István Gergely

A szent korhely Galíciája

Majd húsz évet kellett várni, hogy az egykori, s talán sosem volt k.u.k. világ sajátos miliójét és lassú elmúlását Joseph Roth regényeiből újra megismerhessük. Az utoljára, 1989-ben megjelent *Jób* és a *Zsidók vándorúton* című könyvei után most *A szent korhely legendája* címmel három elbeszélése látott napvilágot. A címadó munka mellett, *A hamis súlyban* először olvashatunk magyarul egy oroszországi kisváros korallkereskedőjének, Nissen Piczeniknek tragikusan boldog haláláról, valamint közel harminc év után újra a *Leviatánban*, a Sziléziából Párizsba tántorgott egykori szénmunkás, a korhely Andreas groteszk szentté válásáról.

Roth történetei, játszódjanak azok Amerikában vagy a Szajna partján, mindig magukban hordozzák azt az egyedi kelet-európaiságot, azt a boldog szomorú esszenciát, amely csak e etnikailag és felekezeti-
leg színes, határokkal szabdaltságtól teli térségben érzékelhető igazán. Roth tragikusan rövid életének meghatározó élménye maradt gyermekkorának helyszíne, a Monarchia keleti határvidéke, Galícia. 1894-ben itt az orosz-osztrák határmenti kisvárosban, Brodyban született egy zsidó búza- és fakereskedő fiaként. A városka, amelynek lakossága közel fele részben zsidó volt, minden sajátos jegyet magán viselt, mint a vidék más „stetl”-jei is. Apja még születése előtt elhagyta családját, így őt soha sem ismerhette meg. Iskoláit a helyi zsidó általános iskolában és a Rudolf

trónörökös nevét viselő német nyelvű gimnáziumban végezte, innen a tartományi székhely, Lemberg egyetemére jelentkezett az 1913/14-es tanévben. Még ebben az esztendőben Bécsbe költözött, hogy 1917-ben, mint az osztrák hadsereg katonája térjen rövid időre vissza szülőföldjére. A Monarchia összeomlása után Bécsben, Berlinben majd Párizsban élt, ekkor már komoly alkoholproblémákkal küzdött, amely egészen odáig vezetett, hogy 45 évesen egy párizsi kórház kórtermének elfüggönyözött végében teljesen elfeledve halt meg.

Joseph Roth írásaiban, a helyszínekben, hősei jellemében és sorsában folyton felbukkannak saját személyiségének jellemvonásai. Nincs ez másképp a most megjelent három mű esetében sem. *A hamis súly* főszereplője Anselm Einbenschütz mértékemester, mint állami hivatalnok érkezik tizenkét évi katonai szolgálat után a keleti határvidék poros kisvárosába. Abba a tartományba, amely hosszú évszázadok óta ütközőzónaként szolgált a térség regionális nagyhatalmai között, olyan etnikailag kevert vidékre, ahol az írástudatlanság, a szegénység a társadalom általános jellemzője volt. Aztán 1772-ben, majd másfél századra az Osztrák Birodalom része lett, s ezzel létrejött az a sajátos galíciái civilizáció, amely egyszerre jelentett Bécs számára gazdasági és kulturális missziót. Az osztrák hatalom a térség integrálódásának egyik kulcsát az adminisztrációs

struktúra kiépítésében látta, ennek köszönhetően német nyelvű hivatalnokok, katonák és más állami alkalmazottak érkeztek Bécs új provinciájába. A térség tehát a Monarchia civilizációs hódításának mintaterepéül szolgált. A történet főhőse Anselm Eibenschütz mértékmester és mellette Wenzel Slama csendőr őrmester jelentette az államot e távoli tartomány legtávolabbi pontjában. Egy zsidó és egy morva alkalmazott mint a német nyelv terjesztője és az osztrák hatalom végrehajtója. Eibenschütz egy boldogtalan házasság miatt a kaszárnya biztonságát egy tőle oly idegen civil életre cserélte fel. Mint állami alkalmazottat kérelmei elutasítása után, a még megmaradt és betöltetlen hivatalok közül, a keleti határvidék egyik határ menti járásába helyezték ki. Olyan vidékre, ahová önszántából szinte senki sem jött szolgálni, és ahol a „táj” az idegent vagy a maga képére formálta, vagy örökre elűzte ebből a világból. Az a táj – vagy nevezhetnénk mentalitásnak is –, amely a birodalom nyugati tartományaiból nézve szürkébb, lassabb és kegyetlenebb, egytől egyig felemészttette, majd a halálba kergette az ide érkező állam végrehajtóit. Lápvidékek, mocsaras és ingoványos területek tarkították a vidéket, amelyek fizikális voltukon túl szimbolikus veszélyeket is jelentettek az ide érkező idegenek számára. Az emberi kapcsolatok szövevényes hálóját, a mocsáron átvezető gázlókat felülről nézve nem lehetett sem megtalálni, sem kibogozni. Ennek oka egyszerűen az volt, hogy az itt élő lengyelek, ruszinok és zsidók sajátos kevert kultúrával rendelkeztek, amelyek megváltoztatására az ide száműzött állami tisztségviselők nem lehettek képesek. Roth mértékmestere, aki becsületes, józan életű férfiként érkezett Zlotogrodba – hasonlóan a *Radetzky-induló* főhőiséhez, Franz von Trottaéhoz –, rövid idő alatt az alkohol rabjává, hivatalát

elhanyagoló, korrupt emberré válik. Roth írásaiból jól kirajzolódnak a helyzetek, amelyek csak a határ menti térségekben történhetnek meg. A *hamis súly* központi témája is egy ebben a köztes térben lévő vendégfogadó, amely se nem osztrák, se nem orosz terület, az átjárás, az áramlás központi helyszíne. Embercsempészek, szökött katonák, rablók, csalók, tehát a törvény elől menekülők a vendégek, ahová a törvény keze nem mindig ér el. Olyan ki nem mondott, le nem írt szabályrendszerek szerint zajlik az élet, amelyek több évszázad óta meghatározzák az itt élők mindennapjait. Egyik ilyen, a határ által kiváltott illegális cserekereskedelmi forma a csempészés, amely bár Bécs szerint törvénytelen, de a galíciaiak és az ide helyezett és már hamissá vált tisztviselők számára lehetőségként jelenik meg. Természetesen léteztek kivételek, egyik ilyen a főhősünk, a becsületes, romlatlan Eibenschütz, aki a törvény betűinek érvényt szerezve lép fel a majd egy évszázada a csempészés központjának számító vendégfogadóval és annak urával, Jadlowkerrel szemben. Erejéből addig futotta, míg sosem szeretett felesége meg nem csalta saját titkárával, míg nem találkozott Jadlowker szeretőjével és a meneküléshez erőt adó kilencvenfokossal. Eibenschütz mióta letette uniformisát, menekült. Menekült felesége ismeretlensége, a hivatalnoki civil lét és végül Jadlowker szeretőjének, Euphemianak veszedelme elől. A mértékmester rövid és tragikus menekülésének végén a nagy Mértékmester elé került, aki megvizsgálja súlyait és így szól az egykori romlatlan és becsületes Eibenschützhöz: „*Minden súlyod hamis és mégis mind igazi.*” *Nem fogunk hát feljelenteni. Azt hisszük, hogy igaziak mind a te súlyaid.*” A mértékmestert, mint oly sok elődjét, elnyelte a mocsár, senkinek sem hiányzott és senki sem emlékezett rá, hi-

szen újból jöttek igaz és hamis súlyokkal mérő mértékmesterek, akiket hamarosan szintén beszippantott a galíciai táj.

Roth 1935-ben párizsi tartózkodása alatt írta meg saját alkoholfüggőségének is emléket állító művét egy hozzá hasonló korhelyről. Főhőse Andreas, aki ugyancsak a Monarchia keleti vidékéről, Sziléziából származik, és akivel a Szajna hídjá alatt találkozunk egy szurreális történet keretén belül, magán viseli a Roth szereplőit alapvetően jellemző vonásokat. Csodás emberi találkozásai és Lisieux-i Kis Szent Teréznek tett ígéretei vezetik végig Párizson hőszünt, aki csak halálával képes méltó módon hálát adni a szentnek segítségéért. Andreas mellett szinte kivétel nélkül szülőföldjüket elhagyott barátok, szerelmek tűnnek fel, akik idegenségükben, otthontalanságukban hasonlóan a szerzőhöz az elviselhetetlenség egyetlen elviselését az alkoholban látják. A szent korhely és történetében megjelenő alakok ugyanahhoz az emberi csoporthoz tartoznak, akik Galícia poros kisvárosaiban a számukra elkerülhetetlen deklasszáció fájdalmas, ám tiszta útján tévelyegnek.

A kötet harmadik egysége szintén a keleti határvidéken, de már annak túloldalán, egy oroszországi kisvárosban játszódik. Nissen Piczenik, aki feltűnik Anselm Eibenshützt történetében is, zsidó korallkereskedőként, gyermektelenül, boldogtalan házasságban él soha el nem hagyott kisvárosában az osztrák határ mentén. Ismerős élethelyzetek, jellegzetes személyiségvonások ezek. Joseph Roth figuráinak többsége, hasonlóan önmagához, becsületes, ám gyenge, boldogtalanságában is boldog hétköznapi ember, aki a társadalom szemében vesztésként, de

mégis tiszta lélekkel hagyja el a földi világot. Nissen Piczenik számára sikertelen emberi kapcsolatain túl sokkal fontosabbá váltak imádott koralljai és a soha nem látott, elérhetetlennek tűnő tenger látványa. A köztisztelőben álló mélyen vallásos férfit, Roth hőseihez hasonlóan az ördög, ez esetben egy budapesti kereskedő, Jenő Lakatos képében egyik nap megkísértette. Emberi gyengesége, boldogtalansága és boldogság utáni vágya, amelynek tárgya a tenger végtelenje volt, az ördög kezére játszották Piczenik korallkereskedőt. Rövid meggazdagodása, üzleti sikerei után nála is bekövetkezett a Roth figurák elkerülhetetlen sorsa, a magány, a kizártság, az elfeledettség és a megváltást jelentő halál.

Joseph Roth történetei egy olyan eltűnt világba kalauzolják az olvasót, amelyből az egykori Monarchia keleti határvidékének kettőssége mesterien kibontakozik. Ám ezt a kettősséget nem tudjuk pontosan meghatározni, erre csak az képes, aki ismeri a vidék misztikáját, poros városait, a határt és az annak mentén élők mentalitását. Az utóbbi évtizedekben az egykori keleti tartományok, Galícia és Bukovina legendává, mesés kultushellyé váltak, ebben nagy szerepük volt az innen származó szerzőknek, akik erről az elsüllyedt, mára teljesen átváltozott világról tudósítottak. Roth mellett elsősorban Karl Emil Franzos, Gregor von Rezzori, Stanislaw Vincenz, Paul Celan vagy Rosa Ausländer neve említendő. Közülük az egyik legeredetibb, bár nálunk alig ismert író volt Joseph Roth, aki saját életének folyamatos bizonytalanságán átszűrve a legbizonyosabban festette meg a keleti határvidék, Galícia minden napjait.

(Joseph Roth: A szent korhely legendája, Scolar Kiadó, Budapest, 2007)